

Дерев'янко Б.В.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри господарського та екологічного права Донецького юридичного інституту Луганського ДУВС імені Е.О. Дідоренка

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства, науки і техніки в Україні продовжує мати місце недооцінка інноваційного потенціалу навчальних закладів (НЗ) взагалі та вищих навчальних закладів (ВНЗ) зокрема. Така ситуація є невиправданою і такою, що заслуговує на дослідження з метою виправлення.

Значне поліпшення якості освіти за рахунок удосконалення її методико-матеріальної забезпеченості є одним із завдань глобалізації. У ХХІ столітті відбувається поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти гуманістичного, інноваційного типу зі збереженням української культурно-історичної традиції. ВНЗ повинні виступати в цьому не як об'єкти, а як суб'єкти формування освітнього простору, тому що в подальшому у межах «Європейського простору вищої освіти» буде підвищуватися їх відповідальність за якість вищої освіти [1, с. 34]. І в межах новітніх освітніх програм знаходить місце науково-інноваційна складова, спрямована на виявлення учнів і студентів, які мають аналітичні здібності, стимулювання педагогів і студентів до вироблення нового продукту під час практичних занять та у спеціальних лабораторіях, залучення представників промислових та інших підприємств до участі у фінансуванні та реалізації науково-інноваційних проектів.

Російськими економістами пропонується надшвидкими темпами переводити економіку на інноваційний шлях розвитку. Для цього важливо нарощувати зусилля на таких напрямках, як: а) збільшення обсягів бюджетного та позабюджетного фінансування освітніх установ (у тому числі з урахуванням світової практики пріоритетного ресурсного забезпечення освіти); б) збільшення частки висококваліфікованих працівників у структурі випускників системи довузівської професійної освіти, у тому числі на основі покращення якості навчальних програм; в) підвищення престижності і привабливості для населення і бізнесу установ спеціальної професійної освіти, здатних готувати високоякісні і затребувані життям кадри робочих і спеціалістів; г) сприяння зростанню управлінської та педагогічної кваліфікації спеціалістів установ довузівської професійної освіти початкового та середнього ступеня, надання цим організаціям інноваційного та інтегрованого характеру, що відповідає перспективним вимогам ринку праці [2, с. 39].

Проте на сьогодні, на жаль, у досліджуваних правовідносинах присутній «пострадянський синдром», за якого освіту відділено від науки.

Це свідчить про те, що Україна отримала у спадок організацію наукової діяльності, яка відрізняється від західної. Типова закордонна практика передбачає, що університети, де студенти отримують знання, обов'язково є осередками наукових досліджень [1, с. 27].

Як вважає О.Х. Юлдашев, проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» і Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів ніяк не пов'язані. Пояснюється це просто. Різні колективи, різні розробники згаданих документів. Скоріше за все розробкою законопроектів про освіту займаються одні, а підготовкою проектів відповідного законодавства про науку – зовсім інші фахівці. І можна бути впевненим, що вони не контактують [3, с. 275]. Безпідставно ВНЗ «не знайшлося місця» в Законах України «Про інноваційну діяльність» та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [4, с. 100].

У Європі ж крім освітніх та наукових закладів до суб'єктів реалізації інноваційних програм і проектів належать також представники індустрії. Так, у ФРН підприємницькі об'єднання покладають на себе відповідальність за організацію і зміст професійної освіти та запровадження освітніх інновацій [2, с. 54]. При цьому «покладають відповідальність» означає фінансують і забезпечують необхідними ресурсами. У нас же незважаючи на наявність законодавства, яким передбачено мінімальні розміри відрахувань на освіту та інноваційний розвиток, – їхнє фінансування зменшується.

Сказане призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази ВНЗ та їх соціальної інфраструктури, гальмувало й продовжує гальмувати впровадження нових інноваційних технологій і засобів навчання. Ці обставини обумовили появу такого виду освітніх послуг, як платні, що отримали законодавче закріплення як додаткові джерела фінансування державних ВНЗ [5, с. 8].

У РФ для подолання проблем фінансування наукових досліджень у НЗ та залучення промислових підприємств й інших суб'єктів господарювання до цих процесів наказом Міністерства науки та освіти від 16 червня 2000 року № 1788 було затверджено науково-технічну програму «Наукові дослідження вищої школи за пріоритетними напрямками науки і техніки», яка має підпрограму «Інновації вищої школи та їх реалізація». На базі концепції інноваційного розвитку «університет – підприємство – галузь – територія» для координації робіт вищою школою створено інноваційно-інвестиційні центри та комплекси. Їх діяльність дещо покращила стан справ, але головним є розробка нової державної стратегії інноваційного розвитку із більш чітким визначенням саме інвестиційних можливостей вищої школи як у забезпеченні кадрового потенціалу, так і інноваційного технологічного забезпечення [1, с. 28].

Інвестиції повинні спрямовуватися для отримання інноваційного продукту шляхом застосування потужностей НЗ. Проте і НЗ через інвестиції, отримані від промислових та інших суб'єктів господарювання і держави, можуть та повинні запроваджувати інноваційні технології у процеси своєї діяльності.

У плануванні інноваційного розвитку освітніх установ В. Лісов вважає важливим виділяти наступні основні типи нововведень: а) педагогічні (використання нових способів і прийомів засвоєння учнями матеріалу з дисциплін, побудови навчально-виховного процесу, організації самостійної роботи учнів і їх «занурення» у виробничі реальності); б) інформаційно-технологічні (застосування автоматизованих систем збору і передачі даних, контролю й аналізу вітчизняних показників діяльності установ тощо); в) економічні або економіко-управлінські (запровадження нових систем планування, матеріального і морального стимулювання, нормативних підходів тощо); г) організаційні або організаційно-управлінські (пов'язані перш за все з прогресом інтеграції за участю установ початкової та спеціальної професійної освіти в усіх можливих формах); д) соціальні (спрямовані на забезпечення більш високого рівня соціально-психологічної студентської спільноти, на соціалізацію освіти тощо) [2, с. 49].

Як бачимо, реалізація інновацій в освітній сфері як і в інших галузях та сферах виробництва залежить від інвестицій. При цьому інвестиції, отримані з різних джерел, витрачаються на вироблення та запровадження інвестицій у виробництво та саму освітньо-наукову діяльність.

На думку російського економіста, у РФ організація конкурсного розподілу інвестиційних ресурсів МОН РФ потребує перебудови. Тут необхідне вироблення на федеральному рівні пріоритетної сукупності цільових інноваційних завдань, посилення окремо взятим установам професійної освіти або їх регіональним і/або галузевим пулам. Умови конкурсу повинні містити критерії оцінки повноти та якості проектного вирішення цільового завдання, відповідні обсяги і строки фінансування. При цьому самі інноваційні проблеми, вирішення яких виносяться на конкурс, повинні тісно пов'язуватися зі стратегією інноваційного розвитку національної системи професійної освіти [2, с. 47]. Те саме можна сказати і про реалізацію інвестиційних ресурсів МОН, сім'ї, молоді та спорту України.

Джерелами інвестування можуть бути державні та зарубіжні субсидії, банківські кредити, кошти замовників і спонсорів, розширення системи грантів, розвиток інноваційних фондів, економічне стимулювання і пільгове оподаткування вищої освіти. Держава має забезпечити оптимальне співвідношення інвестицій із бюджетних і позабюджетних, вітчизняних і зарубіжних джерел, створити відповідну правову базу, щоб не втратити пріоритет національних інтересів в освіті, не послабити її загальносуспільний характер [6, с. 61].

Прогресивним виглядає утворення так званих наукових або технічних парків. Тим більше, що позитивний досвід їх функціонування є і в Україні і в багатьох зарубіжних країнах. Сьогодні у найбільш розвинених країнах світу існують та успішно функціонують сотні таких структур, і їхня кількість безупинно зростає [7, с. 83].

Сербський дослідник А. Чіріч пропонує розвивати в університеті форму наукових парків через:

- утворення галузевих інноваційних інкубаторів при факультетах, що мають кадровий та інший інноваційний потенціал;

- утворення інкубатора у самому університеті на основі об'єднання інноваційного потенціалу факультетів у складі університету [8, с. 446]. Видається, що в українських реаліях слід починати з другого варіанту, який поступово перейде до першого.

Проте й утворення та утримання технопарку вимагає значних інвестицій, які треба вилучити з виробництва, де їх також бракує.

Щоб зацікавити суб'єкта господарювання до створення та участі в інноваційно-виробничих об'єднаннях підприємств, О.В. Куцурубова-Шевченко слушно вважає за необхідне закріпити у законодавстві такі форми державного стимулювання:

- пряме бюджетне фінансування наукових досліджень і розробок, що виконуються в господарському об'єднанні через вузівські науково-дослідні лабораторії і мають в подальшому впроваджуватися на виробництві учасника об'єднання;

- поширення на господарське об'єднання пільгових умов оподаткування, які має ВНЗ;

- пільгове кредитування інноваційних проектів, які здійснюються в рамках господарського об'єднання за участі ВНЗ [9, с. 209].

Зрозуміло, що надання інвестиційних, податкових та інших пільг, дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій та інших привілеїв хоча і передбачено частиною 2 статті 12 Господарського кодексу України та нормами спеціального законодавства, проте в умовах намагання проведення Україною жорсткої монетарної політики є небажаним.

Однак «внесок держави та суспільства в університет не є збитком... Витрати такого роду являють собою довгострокові інвестиції суспільства у фундаментальні дослідження, у техніко-технологічний, економічний, соціальний, охорони здоров'я, культмасовий, духовний та інші види розвитку суспільства. Проте університету слід більше розвивати спосіб набуття власних додаткових засобів, особливо здійсненням НДДКР, проектів та інноваційного трансферу знань» [8, с. 447].

А отже, виведення вітчизняних ВНЗ на рівень навчально-науково-дослідницьких ВНЗ європейського рівня можливе завдяки застосуванню механізму навчально-науково-промислової інтеграції із залученням інвестицій із практичної у навчально-наукову сферу шляхом утворення технопарків та інших об'єднань підприємств, спрямованих на розроблення інноваційного продукту і запровадження його у практику. А найближчі дослідження повинні спрямовуватися саме на розвиток способів набуття ВНЗ власних додаткових засобів, особливо здійсненням НДДКР, проектів та інноваційного трансферу знань.

Література:

1. Внукова Н. Інноваційний потенціал вищої школи у глобальних викладах XXI століття / Н. Внукова // Вища школа. — 2010. — № 12. — С. 26-36.
2. Лисов В. Довузовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации / В. Лисов // Российский экономический журнал. — 2008. — № 7-8. — С. 35-55.
3. Юлдашев О.Х. Як вивести українську націю на новий цивілізаційний рівень (дійсне реформування у сфері освіти) / О.Х. Юлдашев // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — Вип. 52. — С. 274-280.
4. Спасибо-Фатеева І. Необхідність трансформації українських вузів для запровадження інноваційної моделі приватно-державного партнерства // Вісник Академії правових наук. — 2008. — № 2 (53). — С. 97-105.
5. Пономаренко Г.О. Поняття та особливості освітніх послуг, які надаються державними вищими навчальними закладами / Г.О. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 3 (46). — С. 6-14.
6. Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої освіти / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 57-61.
7. Куцурубова-Шевченко О.В. Господарсько-правові проблеми функціонування державних вищих навчальних закладів / О.В. Куцурубова-Шевченко // Економіка та право. — 2009. — № 1. — С. 80-85.
8. Чирич А. Современная роль университета и его реформа / А. Чирич // Університетські наукові записки ХУУП. — 2007. — № 2 (22). — С. 438-447.
9. Куцурубова-Шевченко О.В. Правові умови створення та діяльності господарських об'єднань за участі вищих навчальних закладів / О.В. Куцурубова-Шевченко // Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : Матеріали I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяч. 90-річчю СНУ ім. В. Даля (м. Луганськ, 3-10 лютого 2010 р.) / За загальн. редакц. О.В. Шаповалової. — Луганськ: Вид-во СНУ, 2010. — С. 207-210.